

Månedens fugle oktober 2011: Gæs – *Anserinae*

Tekst: Jens Boesen

Foto: Jens Boesen og Per Huniche Jensen (Canadagås)

Året rundt vrimler det med gæs ved Tissø og i Halleby Å-Åmose-området. Forår og sommer ses stort set kun grågæs som yngler her i stort tal. I august, september og oktober samler der sig endnu flere, faktisk i tusindvis af grågæs inden de trækker til deres vinterkvarter i Holland og Sydspanien. Fra september optræder andre arter gæs i stadig større antal mellem grågæssene for hen imod slutningen af november at blive helt dominerende selv om der hele vinteren stadig er nogle grågæs der er blevet tilbage.

Fra februar vender grågæssene så tilbage mens de andre arter efterhånden flyver nordpå for i april-maj igen helt at have overladt området til grågæssene og deres nye afkom.

Alle gæs er planteædere. De åd oprindeligt fortrinsvis de planter og plantedele de kunne finde i og ved vandet hvad enten de nu foretrak at holde til ved havet eller i moser og søer og engene omkring dem. Engene og moserne er imidlertid forsvundet, og ålegræsset i havet og fjordene er udryddet af en plantesygge. Derfor er gæssene i stadig stigende grad begyndt at søge deres føde på landbrugsjorden hvor de kan finde spildsæd, kartofler, raps, nyspiret vintersæd og kunstgødet græs. På gæssenes trækruter og overvintringssteder i Europa hvor der i sæsonen ofte opholder sig mange tusind gæs, kan de derfor gøre stor skade på afgrøderne. I Vestjylland fodrer man derfor flere steder gæssene med udlagt korn for at holde dem væk fra de dyrkede marker, og i Holland betaler man store erstatninger til de landmænd det går ud over.

To slægter og syv arter i Danmark

Gæssene i Europa og altså også Danmark har altid været udsat for intensiv jagt – så meget at de i 1900-tallet var i kraftig tilbagegang. Jagttiden på gæs er derfor i flere omgange blevet begrænset. Desuden er landbrugsjordene i vinterkvartererne en meget sikrere fødekilde end de vilde enge og vader hvor føden godt kunne blive noget knap om vinteren. Disse ting i fællesskab har medført en lavere dødelighed blandt gæssene således at det samlede antal gæs i Europa om vinteren er mere end fordoblet de sidste 30-40 år således at bestandene i Europa nu tæller næsten 4 millioner gæs.

Der findes i alt 14 arter gæs i verden. Heraf optræder de 7 arter regelmæssigt i Danmark. Gæssene opdeles i to slægter: De grå gæs og rajgæssene. De grå gæs er alle brunligt grå og har rød eller orange farvede næb og ben, mens rajgæssene er rent sort-grå-hvide og har sorte næb og ben. Tre arter yngler i Danmark: Grågåsen i store antal overalt i Danmark og altså også i Åmosen og Tissø, canadagåsen ganske enkelte steder og bramgåsen siden 1992 på Saltholm, men nu i et antal på et par tusind.

De syv arter der optræder regelmæssigt i Danmark er de grå gæs grågås, sædgås, blisgås og kortnæbbet gås, og rajgæssene canadagås, bramgås og knortegås. Grågåsen var månedens fugl i april 2011 og behandles kun ganske kort her. De andre arter der alle kan træffes ved Tissø og i det øvrige naturparkområde, gennemgås nedenfor.

Sjældne gæster er desuden den grå dværggås og rajgåsen rødhalsset gås. Rødhalsset gås har en vinter gået i en stor blandet flok gæs ved Tissø.

I Danmark kan man også træffe den højarktiske snegås samt indisk gås der begge betragtes som undslupne fangenskabfugle. Faktisk har der i flere år holdt en indisk gås til ved Tissø

hvor den med sine helt lyse farver og to karakteristiske sorte tværstreger i nakken skilte sig tydeligt ud i flokken af andre gæs.

Endelig har nilgåsen bredt sig i Europa efter at være blevet indført i Holland og England. I Danmark blev det første ynglepar fundet i år 2000. Den betragtes som en invasiv art der skal udryddes hvor den ses, fordi den optræder meget aggressivt og dermed fortrænger andre gæs, ligesom den kan blande sig med den fredede gravand og dermed true bestanden af gravvænder.

De grå gæs

Grågås (*Anser anser*)

Grågåsen er beskrevet som månedens fugl i april. Her skal blot nævnes at grågåsen er den lyseste af de almindelige grå gæs, især er de lyse forkanter på vingerne karakteristiske når den flyver. På jorden er dens helt lyse, orange næb og matrosa ben gode kendetegn.

Sædgås (*Anser fabalis*)

I Europa forekommer der to racer eller underarter af sædgæs, tajgasædgås og tundrasædgås. Tajgasædgåsen yngler i skovmoser i det nordlige Skandinavien og Rusland, tundrasædgåsen

ungler i det nordlige Sibirien. Om efteråret trækker tajgasædgæssene først til det sydlige Sverige, men når vinteren strenges trækker de videre til Danmark, Østersøområdet og Holland. Derfor kan der være rigtig mange tajgasædgæs i Danmark midt om vinteren

Tundrasædgæssene trækker derimod syd om Østersøen til Centraleuropa og Holland. Nogle få eksemplarer kan dog ses, gerne i Vestjylland i flokke af kortnæbbet gås som de ligner meget.

Tajgasædgåsen er næsten lige så stor som grågåsen og minder om den, men den er mørkere, især hovedet og den øverste del af halsen er tydeligt mørke, halsen er tyndere end grågåsens, og hovedet er mindre. Den har et relativt langt, men meget slankere næb end grågåsen med en orange tegning mens næbroden og -spidsen som oftest er sorte.

Tajgasædgåsen kan komme til Tissøområdet fra hen i oktober, men først i perioden fra december til marts befinder der sig store flokke i området, fx ofte på markerne mellem Bakkendrup og Store Fuglede på vestsiden af Tissø.

Blisgås (*Anser albifrons*)

De blisgæs der kommer til Danmark stammer for langt den største dels vedkommende fra en race der yngler i det nordlige Sibirien, men der findes andre racer i Nordamerika og Grønland. De grønlandske blisgæs overvintrer i Irland og Vestskotland, men enkelte viser sig af og til i Danmark. Den sibiriske bestand af blisgæs er Europas største gåsebestand og tæller ca. 1,5 millioner fugle. De fleste af disse trækker imidlertid sydøst om Danmark, så selv om antallet af vintergæstende blisgæs er øget kraftigt i de senere år, er blisgåsen stadig en ret fåtallig fugl hos os.

Blisgåsen har en brungrå fjerdragt, orange ben og kødfarvet næb. Det mest karakteristiske er imidlertid at de voksne blisgæs har en hvid blis i panden og omkring næbroden og mørke tværstriber på den lyse bug. Unge blisgæs har hverken blis eller striber.

Ved Tissø ses der blisgæs næsten hvert år i perioden fra sidst i september til først i april. De optræder som regel som små grupper i blandede gåseflokke, fx ved Flasken eller ved sydenden af Tissø.

Kortnæbbet gås (*Anser brachyrhynchus*)

Verdens kortnæbbede gæs er delt op i to skarpt adskilte bestande. Den største bestand på ca. 250.000 fugle yngler i Grønland og på Island og trækker til overvintring i Skotland og England. Den mindste bestand yngler på Svalbard og er siden 1950 steget fra en bestand på ca. 15.000 til nu ca. 40.000 eksemplarer. Det er Svalbardbestanden der trækker til Danmark, Holland og Nordtyskland om vinteren. De opholder sig imidlertid for langt den største del i Vestjylland hvor stort set hele bestanden befinder sig og kan findes fra september til marts, og kun enkelte individer dukker af og til op i Vestsjælland, gerne sammen med sædgæssene.

De kortnæbbede gæs ligner sædgæs meget – især tundrasædgæs med deres korte næb. Kortnæbbet gås er dog mindre end sædgås og har et mindre hoved på en kort hals. Næbbet er – som navnet siger – kort og trekantet og overvejende sorte men med et lille lyserødt bånd nær ved næbbets spids. Det kan være svært at se benenes lyserøde farve. Endelig er den kortnæbbede gås trods sit mørke hoved lysere end sædgåsen som den ofte færdes sammen med.

Rajgæssene eller de sorte gæs

Canadagås (*Branta canadensis*)

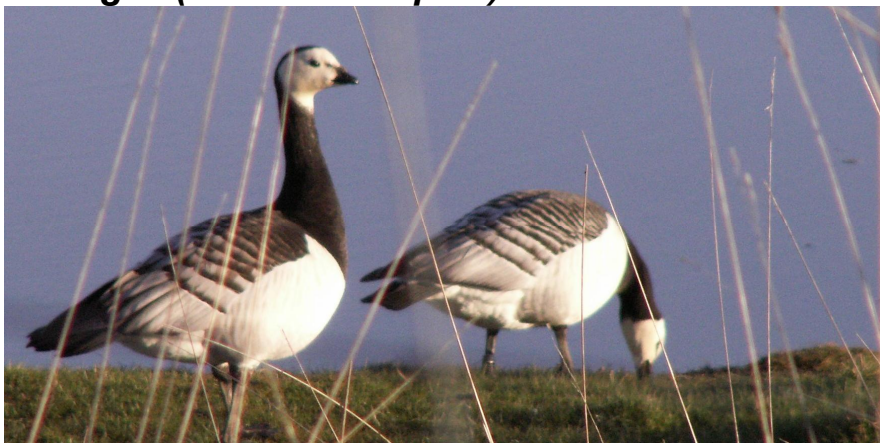
Canadagåsen er den største af alle vores gæs. Som navnet siger, er den hjemmehørende i Nordamerika, men allerede i 1600-tallet blev den indført på godser i England. I 1930'erne blev den udsat som pyntefugl og jagtbytte i parkerne ved nogle svenske godser, og senere blev den også udsat i Norge og i Sydfinland. I de tre skandinaviske lande har den bredt sig som ynglefugl, og bestanden er nu på omkring 60.000 fugle og stadig voksende.

Canadagåsen er som de fleste andre rajgæs rent sort, grå og hvid. Den har et kort sort næb og sorte fødder og dens hoved og hals er sorte, dog med et trekantet, helt hvidt hagebånd. Endelig har den helt hvidt bryst i modsætning til bramgåsens sorte bryst.

I Danmark yngler den enkelte steder, men den store invasion sker i de kolde vinter måneder hvor vi fra november til marts får besøg af tusindvis af skandinaviske canadagæs. Ved Tissø ses de gerne på engene og markerne ved sydenden af søen og på markerne ved Selchausdal på søens nordøstside.

Krydsninger – såkaldte hybrider – mellem canadagås og grågås er ikke ualmindelige i gåseflokkene omkring Tissø (Se billede i artiklen om april måneds fugl 2011).

Bramgås (*Branta leucopsis*)

Bramgåsen minder om canadagåsen, men er meget mindre. Til forskel fra canadagåsen har den helt hvidt ansigt og mørkt bryst. En flyvende flok sorte og grå gæs der bjæffer som små hunde, er sandsynligvis en flok bramgæs.

Der findes tre adskilte bestande af bramgæs i verden som alle er hjemmehørende i det arktiske område omkring det nordlige Atlanterhav. Bestanden der yngler i Nordøstgrønland trækker til Irland og Vestskotland om vinteren, bestanden fra Svalbard overvintrer i Vestskotland, og endelig trækker en bestand fra Hvidehavet nord for Rusland bl.a. gennem Danmark for at overvintrer i det tyske og hollandske Vadehav.

Alle tre bestande har været i fremgang og udvidet deres yngleområder, men i 1980'erne begyndte bramgæs fra den russiske bestand at yngle i Østersøen, og i 1992 ynglede det første par på Saltholm. Siden er bestanden på Saltholm ekspanderet voldsomt således at der i 2001 ynglede over 100 par og nu i år 2011 yngler over 2000 par på øen.

Samtidig er den nordrussiske bestand vokset enormt hvilket naturligvis sætter sig spor i antallet af trækkende bramgæs gennem Danmark. For bare 30 år siden var det sjældent at se en flok bramgæs på 100 individer i Danmark. Nu raster der flokke på over 10.000 i Vadehavet fra oktober til maj og også i Tissø-Åmoseområdet er den blevet en almindelig vintergæst i de store blandede gåseflokke.

Knortegås (*Branta bernicla*)

Knortegåsen er den mindste af de almindelige gåsearter i Danmark. Til forskel fra de to andre rajgåsearter har den helt sort hoved og hals blot med en lille hvid halsring. og når man hører den er man ikke i tvivl om at sådan lyder det når en fugl knorter.

Den er den mest udprægede havgås der tidligere levede af ålegræs og andre havplanter på lavt vand. I takt med at ålegræsset er forsvundet pga. af forureningen er den imidlertid blevet tvunget til i høj grad at søge sin føde på strandenge. Den træffes fortrinsvis ved de danske kyster, men Tissø har på mange måder så meget havkarakter at flere havfugle, bl.a. knortegåsen, kan træffes her.

De knortegæs der ses ved Tissø er alle mørkbugede knortegæs, dvs. den race der yngler på Sibiriens nordkyst og for størstedelens vedkommende tilbringer vinteren i Vadehavet. Den lille bestand af lysbugede knortegæs der yngler på Svalbard og i Nordøstgrønland tilbringer vinteren først i de østjyske fjorde nord for Djursland, derefter i Vadehavet og endelig foråret i den vestlige del af Limfjorden indtil de forlader landet i maj måned for at flyve næsten nonstop tilbage til Svalbard. Den amerikanske bestand af sortbugede knortegæs overvintrer i Irland, men enkelte eksemplarer ses meget sjældent i Danmark